

Jacek Adamek

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

KONCEPCJE WYCENY W ŚWIETLE RACHUNKOWOŚCI ISLAMSKIEJ

1. Wstęp

Zróźnicowanie systemów rachunkowości, obserwowane w różnych regionach świata, staje się wynikiem wpływu wielu czynników, wśród których kultura narodu i jej dziedzictwo traktowane są jako istotny element sprawczy tego stanu rzeczy. Obserwując środowisko kulturowe, należy stwierdzić, że tworzy je system wzajemnie ze sobą skorelowanych składowych, takich jak język, religia, zbiór wartości i postaw, prawo, edukacja, organizacje społeczne itp. Warto zaznaczyć, że powiązania tych elementów i rachunkowości opierają się na wielorakich sprzężeniach, tworząc jej kulturowo sprofilowaną charakterystykę.

Religia traktowana jest jako jeden z głównych czynników oddziałujących na instytucje społeczne, wśród których istotne miejsce zajmuje rachunkowość. Związek między tymi elementami formułowany jest przez wielu autorów, wskazujących m.in., że ważne jest dostrzeżenie zależności między religią, czy szerzej systemem wiary, i jej wpływem na kształt wartości kulturowych a rachunkowością (zob. m.in.: [5; 8; 12]). Fakt ten nabiera szczególnego znaczenia z punktu widzenia religii i kultury islamu, które w sposób bardzo mocny odciskają swoje piętno na modelu rachunkowości zwanym *rachunkowością islamską*, dostosowanym w swej konstrukcji do wyzwań, jakie formułuje przed nim kod islamu.

Postrzegając rachunkowość islamską jako odrębny, historycznie i kulturowo umocowany model rachunkowości, warto w tym miejscu pokusić się o rozpoznanie jego założeń, filozofii i praktyki, często nie rozumianej przez cywilizację zachodu, której elementem jesteśmy. Przyjmując powyższe, formułuje się cel artykułu, którym jest próba ukazania koncepcji wyceny wykorzystywanej w rachunkowości islamskiej.

Osiągnięcie przyjętego celu opierać się będzie na:

- wskazaniu specyfiki rachunkowości islamskiej, rozpatrywanej przez pryzmat porównań tego modelu rachunkowości z tzw. rachunkowością cywilizacji zachodniej (część 2),

- przedstawieniu założeń będących u podstaw podejścia do wyceny w rachunkowości islamskiej oraz dyskusji nad zastosowaniem koncepcji konserwatyizmu i optymizmu w procesie wartościowania kategorii bilansowych i wynikowych islamskich podmiotów rachunkowych (część 2).

Prowadzone w artykule rozważania w wielu miejscach dotyczyć będą zagadnień o charakterze niematerialnym, duchowym, transcendentálním, pozostających w ścisłym związku z religią islamu. Autor, nie chcąc wydawać sądów wartościujących, przedstawia w nim jedynie opinie naukowców zajmujących się tym zagadnieniem, często bardzo głęboko osadzone w retoryce religijnej.

2. Rachunkowość islamska – charakterystyka

Wskazując na determinanty rozwoju rachunkowości w różnych regionach świata, podkreśla się często uwarunkowania historyczne, prawne, ekonomiczne, własnościowe, cywilizacyjne itp., kształtujące zindywidualizowane jej modele. Każdy z tych czynników, poprzez swe zróżnicowane oddziaływanie, staje się kategorią formującą m.in. postać, zakres, poziom sformalizowania, zasięg czy zadania systemu rachunkowości.

Przyjmując założenie o ogromnej roli religii w kształtowaniu środowiska kulturowego oraz o oddziaływaniu tego środowiska na model rachunkowości, wskazuje się, że związek religii z rachunkowością staje się naturalną konsekwencją jej znaczenia i miejsca w kształtowaniu świadomości kulturowej ludzi zamieszkujących różne regiony świata. I tak np. G. Mueller i H. Gernon zauważają, że [15, s. 1] „rachunkowość kształtowana jest przez środowisko, w którym funkcjonuje, a zatem wzorce rachunkowości wiązane są z różnymi wartościami społecznymi, religią, systemem politycznym, historią”. B.L. Jaggi z kolei, dostrzegając relację między religią i rachunkowością, wskazuje, że środowisko kulturowe, a w nim rodzina, religia i system edukacji, staje się niezależnym czynnikiem wpływającym na zakres i praktykę ujawnień finansowych pozostających w ścisłym związku z przyjętym sposobem oceny wartości [13, s. 75 i n.]. W.J. Violet w obszarze związków religii i rachunkowości stwierdza [17, s. 1 i 9], że „rachunkowość jest produktem swojej kultury” i dalej: „religia danego społeczeństwa łączy przekonania filozoficzne oraz bardzo często prawny statut społeczeństwa, odkąd religia uwarunkowana jest kulturowo, różne zwyczaje, przekonania i instytucje wpływają na nią, co staje się elementem wskazującym na alians pomiędzy wartościami religijnymi a praktykami rachunkowości”.

Odnosząc zagadnienie związku religii z rachunkowością na grunt islamu, odnajdujemy jasno zdefiniowaną, sformalizowaną relację między tymi kategoriami, podporządkowaną w sposób bezpośredni nakazom i zakazom formułowanym przez islamskie źródła prawa, wyrażające religijny kod islamu. Potwierdzeniem tej tezy są słowa T. Gamblinga i R. Abdel-Karima. Autorzy ci stwierdzają [7, s. 39]: „teoria rachunkowości jest częścią zindywidualizowanych cech danego systemu, stąd też stanowi część jego kultury. Jeśli człowiek jest muzułmaninem, to jego osobowość

i kultura są muzułmańskie. Dlatego też i jego teoria rachunkowości jest islamska, obejmując szariat wraz z wieloma innymi elementami”.

Nie poddając głębszej analizie związków religii z rachunkowością, w dalszej części artykułu autor skupi uwagę na specyfice rachunkowości islamskiej. Prezentacja tego zagadnienia oparta będzie na omówieniu zakresu niedopasowania konwencjonalnej (zachodniej) rachunkowości do wyzwań formułowanych przez islam oraz różnic, jakie definiowane są dla tych dwóch systemów zarówno przez ich teorię, jak i przez praktykę.

Oceniając problem niedopasowania konwencjonalnej (zachodniej) rachunkowości do oczekiwań islamu, należy wskazać co najmniej trzy obszary tej niezgodności. Są nimi:

- sprzeczność z nauką islamu,
- niepokrywanie się z celami formułowanymi przed islamskim modelem rachunkowości,
- ograniczone skupienie na islamskich celach społeczno-ekonomicznych.

Zgodnie z opinią muzułmanów konwencjonalna rachunkowość kieruje rozwój organizacyjny na tory degradacji środowiska, staje się (za pomocą procesów prywatyzacyjnych) źródłem transferu i koncentracji bogactwa oraz sprzyja (poprzez kompresję etatów) utracie miejsc pracy, a tym samym w sposób naturalny przeciwstawia się duchowi islamu. Ponadto z islamskiego punktu widzenia użyteczność decyzyjną informacji tworzonych w konwencjonalnym systemie rachunkowości osłabiają [zob. 10, s. 4 i n.]:

- skupienie się zachodniej rachunkowości na rynku kapitałowym postrzeganym z perspektywy udziałowców, co może sugerować pewną sprzeczność z interesami pracowników, rządów czy całego społeczeństwa,
- niekwestionowanie zwiększania luki pomiędzy bogatymi i biednymi oraz brak miejsca na wartości etyczne, co wynika z rozwoju tej koncepcji rachunkowości w „idealnym”, liberalnym społeczeństwie,
- niedostosowanie do słabo rozwiniętych rynków kapitałowych funkcjonujących w wielu krajach muzułmańskich.

Kolejnym obszarem niedostosowania konwencjonalnej rachunkowości do wyzwań islamu jest przyjęcie przez nią zasad kosztu historycznego i konserwatyizmu, które z punktu widzenia jego kodu są czynnikiem zniekształcającym przekaz informacyjny rachunkowości (błędna interpretacja takich danych i zaprzeczenie celom ujawnień) oraz zasady *going concern*, wskazującej, że coś prócz Allaha może trwać wiecznie, będąc trwałym elementem życia muzułmanina.

Kwestia nieosiągnięcia przez konwencjonalną rachunkowość celów definiowanych przed jej islamskim odpowiednikiem w głównej mierze dotyczy preferencji, jakie w podejściu do ujawnień definiowane są przez te modele – podejście przychodowo-kosztowe, właściwe dla tradycyjnej rachunkowości – i podejście bilansowe, będące atrybutem rachunkowości islamskiej. W miejscu tym akcentuje się kontrowersyjność cechy obiektywności jako atrybutu informacji kreowanej przez

Tabela 1. Rachunkowość islamska – cechy

N. Bouyond, R. Willet, <i>Islamic corporate reports</i> , „Abacus” 2000, Vol. 36, No. 1, s. 71-90.		
Rachunkowość konwencjonalna (zachodnia)		Rachunkowość islamska
Filozofia	racjonalizm gospodarczy	jedność w Bogu
Zasady	świeckość, maksymalizacja zysku, indywidualizacja korzyści, procesowość	religia, odpowiedzialne zyski, korzyści społeczne, sprawiedliwość, środowisko naturalne
Kryteria	oparta na nowoczesnym prawie handlowym, ograniczonosc ujawnień, osobista odpowiedzialność	oparta na prawie etycznym płynącym z Koranu, pełne ujawnienie, publiczna odpowiedzialność
S. Hameed, <i>Islamic Accounting – Accounting for the New Millennium?</i> , Asia Pacific Conference – „Accounting in the New Millennium”, Kota Bharu 2001		
Rachunkowość konwencjonalna (zachodnia)		Rachunkowość islamska
Cele	wsparcie decyzji inwestorów i wierzycieli, orientacja na rynek	odpowiedzialność wobec praw i nakazów islamu, orientacja na dobrobyt społeczny
Użytkownicy	gracze rynkowi i dostawcy źródeł finansowania	społeczeństwo, udziałowcy
Rozpoznanie	podlegające pomiarowi pieniężnemu, wewnętrzne zdarzenia gospodarcze	zdarzenia społeczno-ekonomiczne, uznawane lub nie przez prawo islamu, niekoniecznie finansowe
Pomiar	pieniężny, koszt historyczny	pieniężny i niepieniężny, wartość bieżąca
Ujawnienia	wszystkie materialne zdarzenia gospodarcze	podporządkowane prawu islamu, społeczno-ekonomiczne gospodarcze
R. Taheri, <i>The basic principles of Islamic economy and their effects on accounting standards-setting</i> , http://www.accountancy.com.pk/articles.asp?id=100		
Brytyjsko-amerykański model rachunkowości		Rachunkowość islamska
Podjęcie ekonomiczne	mikro	makro
Główni użytkownicy	inwestorzy, kredytodawcy	państwo, zarząd, społeczeństwo
Polityka rachunkowości	zorientowana na cele	zorientowana na wartość
Wycena aktywów	koszt historyczny	wartość bieżąca
Ustalenie dochodów	podjęcie przychodowo-kosztowe	podjęcie bilansowe
Periodyzacja	tak	nie
Podstawowe skupienie	rachunek wyników	bilans
Koncepcja teoretyczna	teoria podmiotu	teoria właściciela
Zasada <i>going concern</i>	oparta na dochodach	oparta na prawie islamu
Oprocentowanie	tak	nie
Orientacja prawna	prawo powszechne	prawo religijne
Zasady rachunkowości	techniczne	etyczne
Etyka rachunkowości	etyka zawodowa	etyka prawna
Moralność a biznes	sprzecznosc występuje	sprzecznosci brak

Źródło: opracowanie własne na podstawie [4; 11; 16].

konwencjonalną rachunkowość, traktując ją jako drugorzędną, ułatwiającą użytkownikom informacji legitymizowanie decyzji gospodarczych, zgodnych z ich własnymi, partykularnymi interesami. Przyjmując, iż celem islamskiej rachunkowości staje się dostarczenie istotnych informacji z punktu widzenia wymiaru *zakat*¹, podważa się związek tego zadania z pojęciem obiektywności.

Ostatnim zarzutem wobec tradycyjnej rachunkowości jest jej słabe skupienie na islamskich celach społeczno-ekonomicznych. Choć informacje kreowane przez konwencjonalną rachunkowość mogą być wykorzystane przez islamskich interesariuszy, to ich zakres, z punktu widzenia odpowiedzialności wobec Allaha i ludzi, jest zbyt ubogi dla społeczeństwa muzułmanów. Dlatego też w islamskiej rachunkowości akcentuje się konieczność prezentacji ujawnień umożliwiających ocenę wypełnienia przez jej podmiot celów społeczno-ekonomicznych, takich jak np.: rzetelna opłata *zakat*, działalność charytatywna, sposób traktowania pracowników, wpływ na środowisko naturalne, utrzymanie i realizacja islamskich norm etyczno-moralnych.

Obraz islamskiej rachunkowości może dopełnić studium porównawcze (tab. 1) oparte na zestawieniu cech przypisywanych zachodniemu i islamskiemu modelowi rachunkowości.

Warto w tym miejscu podkreślić, iż ostatecznie mimo wskazanych powyżej różnic u podstaw obu koncepcji rachunkowości leży akceptacja jej naczelnego zadania, którym jest tworzenie użytecznych, z punktu widzenia interesariuszy, zbiorów informacyjnych.

3. Pomiar finansowy a rachunkowość islamska

Próbę sklasyfikowania systemów rachunkowości z punktu widzenia cech jej subkultur odnajdujemy m.in. u S.J. Graya. Autor ten, opierając się na wartościach kulturowych, które zaproponował G. Hofstede, stworzył klasyfikację modeli rachunkowości, wykorzystując w ich opisie natężenie cech, do których zaliczył: pro-

¹ *Zakat* – obowiązkowa kwota pieniężna przeznaczana raz w roku na cele dobroczynne – jest jednym z najważniejszych elementów islamskiego systemu ekonomicznego, uważanym za jego kamień węgielny. Koran wskazuje *zakat* jako krytyczny komponent społeczno-ekonomicznej sprawiedliwości. Instytucja *zakat* staje się instrumentem sprawiedliwej dystrybucji bogactwa oraz tworzenia sieci bezpieczeństwa dla biednych członków społeczeństwa muzułmanów. Wysokość zobowiązania z tytułu *zakatu* oblicza się na podstawie wartości posiadanych dóbr materialnych, oszczędności itp. Majątek, od którego opłaca się *zakat*, obejmuje:

- produkty rolne (płody ziemi) – Sura 2: 267, Sura 6: 141,
- złoto, srebro i pieniądze (oszczędności) – Sura 9: 34,
- towary, rzeczy przeznaczone na sprzedaż – np. nieruchomości, trzoda, produkty spożywcze, środki transportu. Właściciel oblicza ich wartość pod koniec roku obrotowego (a potem rokrocznie) i przeznaczają 2,5% aktualnej rynkowej wartości na cele dobroczynne (*zakat*),
- zwierzęta hodowlane – pod warunkiem że zwierzęta nie są przeznaczone na sprzedaż (wtedy kwalifikowałyby się do trzeciej kategorii), lecz hodowane są w celach reprodukcji i produkcji mleka oraz ich ilość osiąga minimalny poziom, tzw. *nisab* (od którego wymagany jest „podatek” *zakat*).

fesjonalizm lub uregulowania prawne, trwałość lub elastyczność zasad, dyskrecję lub jawność, **ostrożność w wycenie lub optymizm** [3, s. 25].

Zwracając uwagę na kwestię wyceny, S.J. Gray stwierdza [9, s. 10 i n.], że konserwatyzm lub rozważa w wycenie kategorii bilansowych i wynikowych jest fundamentalnym stanowiskiem zachodniej kultury rachunkowości, a odmiennosc między poszczególnymi krajami odnosi się tylko do siły zastosowania tej koncepcji. Zgodnie z tą logiką konserwatywne podejście do procesu wyceny łączy się z przyjętą filozofią unikania niepewności i silną awersją do niewiadomych skutków przyszłych zdarzeń.

Odnosząc się do problemu wyceny w tzw. rachunkowości islamskiej, należy wskazać dwa czynniki wzajemnie się przenikające i warunkujące. Pierwszym z nich jest podporządkowanie tego procesu islamskim wartościom kulturowym i społecznym oraz prawu, wypływającemu ze źródeł religijnych. Drugim, bezpośrednio oddziałującym na proces wyceny, jest poszukiwanie „złotego środka” między konserwatyzmem a optymizmem podejścia do szacowania wartości bilansowych i wynikowych w świetle jego celów i uwarunkowań.

Islamskie wartości kulturowe i społeczne, zgodnie z opinią S. Askary’ego [2], stają się czynnikiem implikującym rozwój idei kolektywizmu, równości oraz unikania niepewności. Pozostając w zgodzie z taką tezą, wskazuje się, że właściwe dla islamskiej rachunkowości jest zastosowanie zarówno podejścia konserwatywnego – łązonego z ideą kolektywizmu, jak i optymistycznego, opartego na akceptacji określonego poziomu niepewności z jednej strony i wypełniającego obowiązek *zakat* z drugiej. Zastosowanie obu rodzajów podejścia do wyceny w rachunkowości akcentuje również AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institution). Podmiot ten uznaje koncepcję optymizmu w swoich standardach rachunkowości, wskazując jednocześnie, iż brak rzetelnego aparatu narzędziowego umożliwiającego pomiar aktualnej wartości decyduje o wykorzystaniu w sprawozdaniu finansowym idei kosztu historycznego. Niemniej jednak, jeżeli podmiot rachunkowości uzna to za korzystne dla swoich inwestorów i innych użytkowników informacji rachunkowej, w uzupełnieniu sprawozdania finansowego może przedstawić obraz jednostki przez wykorzystanie podejścia optymistycznego [10, s. 16].

Jeśli się uwzględni islamskie prawo religijne – szariat, jako źródło regulacji odnoszących się do wyceny, na uwagę zasługują dwie kwestie. Są nimi pragmatyzm procesu pomiaru wartości, podkreślany w wersach Koranu (podstawowe źródło islamskiego prawa), oraz podporządkowanie regulacji jurydycznych poprawnemu wyznaczaniu wartości zobowiązania z tytułu podatku *zakat*, co jednoznacznie przesądza o konieczności zastosowania zasady optymizmu. S. Askary stwierdza [1, s. 8]: „wybrane wersety Koranu bezpośrednio podkreślają wagę pomiaru finansowego w biznesie. Utożsamiany jest on z mierzaniem prawdziwej wartości aktywów i pasywów oraz zysków, oddającej ich realną wartość. Zgodnie z zaleceniami Koranu pomiar ten nie może opierać się na wartości wyższej lub niższej od prawdziwej, sprawiedliwie wskazując pełną wagę i wartość”.

Analiza literatury poświęconej problemowi wyceny w rachunkowości islamskiej pozwala na sformułowanie poglądu, że idea i aparat narzędziowy tego pomiaru powinny w głównej mierze podporządkować się poprawnemu rozliczeniu się każdego muzułmanina z obowiązku *zakat*. Wynika to z kilku przesłanek [10, s. 16]:

- *zakat* bezpośrednio łączy się z pomiarem aktywów,
- jest on jednym z pięciu filarów islamu, co powinno sugerować stworzenie odpowiedniego systemu instrumentów, w tym rachunkowych, umożliwiających należyte wywiązanie się z tego obowiązku,
- rozwój rachunkowości we wczesnych czasach islamu łączy się z praktyką *zakat* dotyczącą jego szacowania i pomiaru.

Pozostając w zgodzie z ideą *zakat*, większość islamskich prawników wskazuje na konieczność zastosowania aktualnych cen sprzedaży jako podstawy wyznaczania wartości majątku podlegającego obciążeniu tym podatkiem. Stanowisko to podkreśla konieczność zastosowania zasady optymizmu w procesie wyceny i odejścia od kosztu historycznego jako podstawy kształtującej zobowiązania *zakat*. Potwierdzenie tego stanowiska odnajdujemy w słowach F. Clarke'a, R. Craiga i S.H. Hamida, którzy stwierdzają [6, za: 1, s. 8] „*Zakat* wymaga, by istotne aktywa wyceniane były na podstawie ich ceny rynkowej”. Działanie takie determinowane jest przez predefiniowanie roli zasad wyceny w islamskiej rachunkowości z zabezpieczenia interesów właścicieli na ich dobór z punktu widzenia pożądanego wpływu społecznego, poprawiającego w tym przypadku wycenę *zakat* [1, s. 17].

Pozostając w zgodzie z powyższą retoryką, wskazuje się, że cechą islamskiej rachunkowości, odróżniającą ją od jej zachodniego odpowiednika, powinna być koncepcja pomiaru wartości oparta na zastosowaniu optymistycznego podejścia do procesu wyceny kategorii bilansowych i wynikowych, wypływająca z wartości społecznych, kulturowych i prawnych bezpośrednio podporządkowanych Koranowi i jego naukom. Fakt ten potwierdza społeczną rolę rachunkowości islamskiej i jej aparatu narzędziowego skupioną na wypełnianiu wyzwań wiązanych z ideą sprawiedliwości i dobrobytu społecznego, wolności ekonomicznej czy wielopłaszczyznowej własności, traktowanej jako podstawa porządku ekonomicznego dopasowanego do tradycji i religii islamu [14, s. 1].

4. Wnioski

Podsumowując rozważania dotyczące koncepcji wyceny w rachunkowości islamskiej, formułuje się dwa wnioski o różnej naturze uogólnień.

Wniosek pierwszy (ogólny): rachunkowość można traktować jako element tożsamości cywilizacyjnej grupy społecznej czy kulturowej, w której środowisku się rozwijała, wypełniając jej potrzeby informacyjne. Dlatego islamski model rachunkowości stanowi część tożsamości czerpanej przez muzułmanów ze swej kultury i religii, stojąc na straży osiągania celów stawianych przed podmiotem rachunkowości przez Koran. Potwierdzeniem tej tezy mogą być słowa S. Hameeda, stwierdza-

jącego, iż [11, s. 3] „islamska rachunkowość służy pełnemu wachlarzowi użytkowników z założeniem, że grupy nie mogą służyć swojemu interesowi, społeczeństwo zaś czyni korporacje odpowiedzialnymi za zgodność prowadzonej działalności z nakazami i normami Islamu, generowanie zysków w sposób etyczny i osiąganie sprawiedliwego podziału dobrobytu pomiędzy członków społeczeństwa a specjalnie udziałowców danego podmiotu”.

Wniosek drugi (szczegółowy): brak jest jednolitej wykładni charakteryzującej wymóg zastosowania określonej koncepcji wyceny rachunkowej w systemie rachunkowości islamskiej. Stan ten można wiązać z dwoma czynnikami. Pierwszym jest podporządkowanie regulacji prawnych islamskiego modelu rachunkowości normom płynącym z interpretacji Koranu, wiązanym bezpośrednio z obowiązkiem opłaty *zakaat*, a przez to poprawnemu z tego punktu widzenia, opartemu na zasadzie optymalizmu procesie wyceny zasobów majątkowych podlegających obciążeniu tym podatkiem. Drugim czynnikiem powodującym powyższy stan rzeczy jest coraz większy wpływ norm rachunkowości właściwej cywilizacji zachodniej, a w nich m.in. koncepcji konserwatyizmu, determinowany globalizacją działalności islamskich podmiotów gospodarczych (chodzi tu głównie o islamskie instytucje finansowe) czy też chęcią podlegania ujednoliconym standardom rachunkowości określającym choćby zdolności rozwojowe tych podmiotów.

Literatura

- [1] Askary S., *Accounting measurement in the religious perspective*, IPA Conference Papers, Cardiff 2006, s. 6.
- [2] Askary S., *The Influence of Islamic Culture on the Accounting Values and Practices of Muslim Countries*, PhD thesis, The University of Newcastle, Newcastle 2001.
- [3] Bednarski L., Gierusz J., *Rachunkowość międzynarodowa*, PWE, Warszawa 2001.
- [4] Bouyond N., Willet R., *Islamic corporate reports*, „Abacus” 2000, Vol. 36, No. 1, s. 71-90.
- [5] Briston R., El-Ashker A., *Religious audit: Could it happen here?*, „Accountancy” 1986, Vol. 98, s. 120-121.
- [6] Clarke F., Craig R., Hamid S.H., *Physical asset valuation and zakat: Insights and implications*, „Advances in International Accounting” 1996, Vol. 9, s. 195-208.
- [7] Gambling T., Abde-Karim R., *Islam and social accounting*, „Journal of Business Finance & Accounting” 1986, Vol. 13, 39-50.
- [8] Gambling T., *Accounting for rituals*, „Accounting, Organizations & Society” 1987, Vol. 12, No. 4, s. 319-329.
- [9] Gray S.J., *Towards a theory of cultural influence on the development of accounting systems*, Abacus 1988/24 (1), s. 1-15.
- [10] Hameed S., *The Emerging Issues on the Objectives and Characteristics of Islamic Accounting for Islamic Business Organizations*, International Islamic University Malaysia, Kuala Lumpur 2001.
- [11] Hameed S., *Islamic Accounting – Accounting for the New Millennium?*, Asia Pacific Conference „Accounting in the New Millennium”, Kota Bharu 2001.
- [12] Hamid, S., Craig R., Clarke F., *Religion, a confounding cultural element in the international harmonization of accounting?*, „Abacus” 1993, Vol. 29, No. 2, s. 131-148.

- [13] Jaggi B.L., *The impact of the cultural environment on financial disclosures*, „International Journal of Accounting” 1975, Vol. 10, s. 75-84.
- [14] Kuran T., *The genesis of islamic economics: A chapter in the politics of Muslim identity*, „Social Research” 1997, Vol. 64, No. 2, s. 82-103.
- [15] Mueller G., Gernon H., *Accounting: An International Perspective*, Business One Irwin, New York 1994.
- [16] Taheri R., *The basic principles of Islamic economy and their effects on accounting standards-setting*, <http://www.accountancy.com.pk/articles.asp?id=100>.
- [17] Violet W.J., *A philosophical perspective on the development of international accounting standards*, „The International Journal of Accounting” 1983, Vol. 19, s. 124-137.

VALUATION CONCEPTS IN VIEW OF ISLAMIC ACCOUNTING

Summary

Religion is observed as one of major factors exerting an influence on social institutions, among which accounting occupies an important position. While referring to Islamic accounting as to a separate model of certain historic and cultural foundations, it is worthy becoming familiar with its assumptions, philosophy and practice, frequently not understood by Western civilization, with us as its component. The objective of the hereby article is an attempt to present the valuation formula applied in Islamic accounting in view of the discussion conducted by experts in practice and theory over the conservatism and/or optimism concept application in this domain.